

***Perspectivas sobre a
escrita académica en
galego***

***Estudos baseados no corpus
CORTEGAL de textos
escritos por estudantes***

**Edición a cargo de
María Álvarez de la Granja
Vítor Míguez**

Verba

Anexo 84

2023

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

PERSPECTIVAS SOBRE A ESCRITA
ACADÉMICA EN GALEGO
ESTUDOS BASEADOS NO CORPUS *CORTEGAL* DE
TEXTOS ESCRITOS POR ESTUDANTES

Edición a cargo de
MARÍA ÁLVAREZ DE LA GRANJA
VÍTOR MÍGUEZ

Verba
Anexo 84

2023

Universidade de Santiago de Compostela

A publicación deste libro foi posible grazas á colaboración do Ministerio de Cultura e Deporte do Goberno de España mediante subvención ao Instituto da Lingua Galega. A elaboración do corpus *CORTEGAL* en que se basean os traballos foi posible grazas ao apoio financeiro da Secretaría Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia a través de convenios de colaboración co Instituto da Lingua Galega e grazas ao financiamento do proxecto PGC2018-096069-B-I00 por parte do Ministerio de Ciencia e Innovación e Universidades do Goberno de España.

© Universidade de Santiago de Compostela, 2023

Maquetación

Tania Sanmartín

Edita

Edicións USC

Campus Vida

15782 Santiago de compostela

usc.gal/publicacions

DOI <https://dx.doi.org/10.15304/9788419679970>

ISSN 2341-1198

ISBN 978-84-19679-97-0

A expresión da incerteza nos textos de *CORTEGAL*: un achegamento paradigmático

VÍTOR MÍGUEZ

Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea

1. INTRODUCCIÓN

A capacidade para argumentar é fundamental no desenvolvemento da vida académica e persoal, o cal fai da escritura de textos argumentativos unha tarefa común nos niveis máis elevados da educación (Andrews, 2010, pp. 1-19). A expresión de xuízos epistémicos, isto é, avaliacións de certeza e incerteza, está presente en todo tipo de xéneros discursivos, pero resulta especialmente relevante en textos argumentativos, nos cales é necesario comprender, manexar e xerar argumentos a favor e en contra de puntos de vista en conflito para alcanzar un posicionamento propio (Luna et al., 2020). Existe un grande interese pola expresión da modalidade epistémica en textos argumentativos de aprendices de segundas linguas, onde os textos de falantes non nativos son a miúdo comparados cos de falantes nativos para medir o grao de desenvolvemento das capacidades dos aprendices, así como para propoñer medidas para facilitar a adquisición dos dispositivos lingüísticos que expresan modalidade epistémica (Hu e Li, 2015; McEnery e Kifle, 2002; Yang e Zeng, 2021).

Este traballo ten o duplo obxectivo de contribuír ao coñecemento da expresión da incerteza en textos argumentativos e de afondar no coñecemento do sistema modal epistémico da lingua galega. Con este fin, analizáronse, nos textos argumentativos que constitúen *CORTEGAL*, presentados en Álvarez de la Granja e Rodríguez Rodríguez neste libro, as formas lingüísticas que codifican incerteza seguindo o achegamento paradigmático proposto por Nuyts (2001), aplicado polo autor ás linguas xermánicas occidentais e aínda

non reproducido noutras linguas. Este achegamento parte da idea de que os variados recursos formais con que conta a lingua para expresar a modalidade epistémica están organizados consonte a factores funcionais. En galego, a incerteza pode expresarse mediante, polo menos, verbos auxiliares (por exemplo, *poder*), predicados adxectivos (por exemplo, *é posible*), verbos léxicos (por exemplo, *crer*) e adverbios (por exemplo, *quizais*) (vid. Míguez, 2021a). Para dar conta desta variación, consideráronse os factores propostos por Nuyts (2001): a (inter)subxectividade, isto é, o carácter individual ou compartido da responsabilidade sobre o xuízo epistémico; a dispoñibilidade de usos descritivos ou (in)capacidade dos recursos lingüísticos para dar conta dos xuízos expresados por individuos distintos do enunciador; o carácter focal ou non focal da expresión da incerteza; e a estratexia discursiva ou posibilidade de empregar a expresión epistémica para obter certos efectos especiais, como alterar a forza ilocutiva do enunciado ou xestionar a interacción. Xunto a estes factores, tivéronse en conta trazos sintácticos e da estrutura informativa que puidesen influír no uso das expresións epistémicas, como a súa realización en estruturas de complementación ou parentéticas, o seu carácter (non-)temático, a combinación coa negación ou a capacidade de tomar modificadores da expresión epistémica. Preténdese así explicar a variación formal no ámbito da modalidade epistémica en termos de relacións paradigmáticas e contribuír a revelar os factores que guían a escolla entre variantes alternativas para a expresión da incerteza en textos argumentativos escritos no ámbito académico.

O traballo ten a seguinte estrutura: a Sección 2 ilustra os aspectos fundamentais do modelo teórico en que se fundamenta o estudo; a Sección 3 explica o método do estudo, facendo referencia á anotación dos datos e ao tipo de análise estatística empregado; a Sección 4 dá conta dos resultados, tanto de maneira univariada como multivariada; a Sección 5 recolle as principais conclusións e pecha o traballo.

2. O ACHEGAMENTO PARADIGMÁTICO Á MODALIDADE EPISTÉMICA

Na proposta de Nuyts (2001), a modalidade epistémica equivale aos xuízos de probabilidade feitos polo falante en relación cun estado de cousas¹. Trátase dunha categoría conceptual básica que posúe características comúns a outros tipos de cualificacións de estados de cousas, como a modalidade deóntica ou a evidencialidade, pero o seu procesamento cognitivo e a súa

¹ *Estado de cousas* fai referencia ao contido designado por unha predicación, isto é, á estrutura semántica correspondente a algún tipo de suceso do mundo.

expresión lingüística son particulares e altamente complexos, o cal a fai merecente de ser estudada por dereito propio. Neste sentido, Nuyts (2001) interérase polos factores funcionais que motivan a variedade de recursos formais existentes para a expresión da modalidade epistémica e, deste xeito, identifica e compara catro tipos de expresións en alemán, inglés e neerlandés (adverbios e adxectivos modais, verbos cognitivos e auxiliares modais). A distribución destes recursos formais explícase con base en catro factores funcionais:

1. A (inter)subxectividade refírese ao status da evidencia considerada e ao xuízo elaborado a partir dela: un xuízo marcado como subxectivo implica que este é responsabilidade exclusiva do falante, mentres que un xuízo marcado como intersubxectivo supón que a responsabilidade do mesmo é compartida por un grupo amplo de persoas (véxase o capítulo de Silva-Domínguez neste volume para unha visión xeral sobre os recursos de marcado da implicación do falante).
2. A performatividade² ten que ver co feito de que algúns recursos expresivos só serven para manifestar a avaliación modal que fai o falante do estado de cousas no momento da enunciación (uso performativo), mentres que outros tamén poden ser empregados para describir unha avaliación epistémica que non corresponde ao falante no momento da enunciación (uso descritivo).
3. A estrutura informativa, entendida como diferenzas no status ou importancia das partes informativas dun enunciado no contexto discursivo, enfronta a cualificación epistémica ao estado de cousas alcanzado por ela. Segundo este factor, os tipos de expresións modais epistémicas poden ser focais ou non focais.
4. A estratexia discursiva recolle a observación de que as unidades epistémicas son empregadas con frecuencia para obter certos efectos especiais na interacción, como atenuar a aserción ou xestionar a discusión.

Na proposta de Nuyts (2001), estes factores serven para explicar por que os falantes escollen un determinado tipo de expresión fronte aos demais nun contexto determinado. A maneira en que os factores interactúan é complexa, como recolle a Táboa 1.

² Téñase en conta que este uso de *performativo* é netamente diferente do que se fai na influente teoría dos actos de fala (Austin, 1962).

TÁBOA 1. Factores decisivos no uso das expresións epistémicas (Nuyts, 2001, p. 227)

	Cualificación epistémica			
	↓	↓	↓	↓
(inter)subxectividade	-	+	++	(-)
uso descritivo	-	(+)	+	(-)
uso focal	-	++	(+)	(-)
atenuación	-	-	+	-
xestión da discusión	+	-	-	+
	↓	↓	↓	↓
	adverbio	adxectivo	verbo cognitivo	auxiliar

O signo «+» indica que o factor é frecuentemente responsable do uso dun determinado tipo de expresión, «++» indica que o factor é o máis determinante no uso do tipo expresivo, «-» indica que o factor non xoga un papel no uso dese recurso formal e as parénteses arredor dos signos atenúan o seu valor.

Algúns medios expresivos están claramente determinados: os adxectivos son empregados principalmente para a expresión focal da modalidade epistémica, (1), e, en menor medida, para a expresión de xuízos intersubxectivos, (1) e (4a); mentres que os verbos cognitivos se usan principalmente para a expresión subxectiva da modalidade epistémica, (2), e para mitigar elementos do discurso, (3). Ademais, ambos os recursos poden ser empregados para describir cualificacións epistémicas, (4).

- (1) Non só non é seguro, senón que é moi pouco probable que contraten un substituto
- (2) Eu creo que ela nunca confiou en ninguén como en seu avó
- (3) [Son as 11:55 e a reunión comeza ás 12:00. Neste contexto, A dille a B:]
Creo que debemos ir indo
- (4) a. Era moi probable que estivese sendo vixiado
b. O veciño cre que mañá vai chover

Outros tipos de medios expresivos parecen ser neutros en termos da maioría de factores indicados: trátase dos adverbios e dos verbos auxiliares, os cales, segundo Nuyts (2001), non marcan (inter)subxectividade, nin adoitan ser usados para describir cualificacións, nin como foco. O autor si lles outorga un papel na xestión da interacción, lixeiramente diferente á función atenuadora propia dos verbos de cognición. Parece, entón, que estes dous tipos de expresións ocupan un mesmo lugar funcional. Unha das diferenzas que observa Nuyts (2001) é a precisión do valor semántico dos adverbios, moi espe-

cífico en termos da escala epistémica, fronte á maior vaguidade dos auxiliares. Aínda que esta diferenza semántica pode ser relevante na elección dun ou outro elemento, para o autor, a existencia destes dous tipos funcionalmente equivalentes xustifícase principalmente por un feito de natureza sintáctica: a posibilidade de empregar ambos os recursos no mesmo enunciado, de maneira que o falante pode expresar varias dimensións semánticas distribuindo esta carga de maneira proporcional entre diferentes tipos de recursos expresivos.

Todo o anterior leva a Nuyts (2001) a concluír que os diferentes tipos de expresións epistémicas forman un paradigma, é dicir, un conxunto de alternativas formais para a expresión dunha mesma categoría funcional cuxa escolla está determinada por factores alleos a esta última. Así, o autor considera que a modalidade epistémica é inherente á semántica léxica dos distintos tipos de expresións e que os factores funcionais da Táboa 1 actúan (case) sempre a través da sintaxe destes dispositivos formais. O autor explica as diferenzas na especificidade do valor epistémico das clases formais (alta en adxectivos e adverbios, baixa en verbos cognitivos e auxiliares) aludindo a factores externos á categoría funcional da modalidade epistémica: os adxectivos poden ser máis específicos que os adverbios (*cfr. moi/bastante/pouco/moi pouco probable vs. moi/*bastante/*pouco/*moi pouco probablemente*) e estes, á súa vez, sono máis que os verbos cognitivos e os auxiliares. Isto ten que ver coa estrutura informativa, pois unha especificidade alta da cualificación epistémica suxire un status informativo prominente. É dicir, os adxectivos empréganse frecuentemente cando o xuízo epistémico é o foco do enunciado, porque son capaces de soportar a maior carga informativa que esta función require.

Por último, Nuyts (2001, p. 262) observa que as expresións epistémicas se agrupan arredor de dous padróns sintácticos, ilustrados na Táboa 2. Se se consideran, no plano sintáctico, adxectivos e adverbios como variantes dunha mesma clase de expresións, cada unha destas posúe dúas alternativas para a súa realización formal. Na estrutura de complementación, a cualificación epistémica aparece nunha oración superordinada e o estado de cousas nunha oración subordinada. Na estrutura plana, a cualificación «infiltrase» na expresión do estado de cousas (EdC), con diferentes graos de integración, desde moi alta nos auxiliares ata moi baixa nos parentéticos.

TÁBOA 2. Padróns sintácticos das expresións epistémicas (Nuyts, 2001, p. 262)

	Complementación	Estrutura plana
adxectivos/adverbios	<i>é probable que</i> EdC	E <i>probablemente</i> dC
verbos cognitivos	<i>(eu) creo que</i> EdC	E, <i>creo (eu)</i> , dC
auxiliares	<i>pode que</i> EdC	E <i>pode</i> dC

Cada clase expresiva mostra tendencias a respecto destas opcións sintácticas, de acordo cos resultados do estudo: as dúas opcións son comúns con adxectivos e adverbios, os verbos cognitivos teñen preferencia pola expresión parentética e os auxiliares tenden á complementación.

Estas son as liñas mestras do achegamento paradigmático de Nuyts (2001). A meu ver, constitúe unha das explicacións máis sofisticadas da variación na expresión lingüística da modalidade epistémica. Non quere isto dicir que o achegamento paradigmático tal e como o formula Nuyts (2001) sexa un produto impecable. O estudo non foi reproducido noutras linguas, mais é obvio que certas conclusións están determinadas pola mostra de linguas empregada no estudo. Por exemplo, a preferencia dos tipos expresivos por un determinado padrón é algo que moi probablemente variará dunha lingua ou familia de linguas a outra. Neste sentido, Míguez Rego (2021) mostra que os adverbios epistémicos do galego se posicionan na maioría de casos á esquerda do estado de cousas, actuando como temas modais. Este tipo de observacións levan a cuestionar a aplicabilidade do modelo a linguas diferentes daquelas para as que foi concibido, isto é, as xermánicas occidentais. O restante deste traballo está dedicado a comprobar ata que punto o comportamento das expresións epistémicas do galego se axusta ás predicións que ofrece o achegamento paradigmático e a explorar como este pode contribuír á descrición dunha variedade lingüística particular, léase, a linguaxe académica.

3. MÉTODO

Para a elaboración deste estudo, extraéronse de *CORTEGAL* 568 *tokens* de expresións de dúbida, correspondentes aos catro tipos expresivos ilustrados en §2. Dado que *CORTEGAL* é un corpus lematizado, empregouse a busca por lemas para a extracción dos *tokens*. Na selección das observacións, descartáronse manualmente aqueles casos en que non estaba presente a semántica epistémica. Neste sentido, adverbios como *quizais* e *seguramente* ou adxectivos como *probable* tenden fortemente a expresar modalidade epistémica

de maneira exclusiva, mentres que auxiliares como *poder* ou verbos como *crer* ou *pensar* posúen unha gama bastante ampla de significados tanto modais como non modais. No caso de *poder*, das 1684 ocorrencias rexistradas do lema como verbo, só 174, é dicir, aproximadamente o 10%, corresponden á semántica epistémica. Nos casos de *crer* e *pensar*, a porcentaxe de usos epistémicos sitúase por debaixo dun terzo (79/257 ou 30,7%, no caso de *crer*; 99/406 ou 24,38%, no caso de *pensar*). Tamén é relevante sinalar que o adverbio *seica* foi incluído na mostra de datos a pesar de codificar tipicamente valores evidenciais (González-Vázquez, 2021), pois na súa única ocorrencia en *CORTEGAL* é empregado como marcador de posibilidade epistémica, é dicir, como equivalente a *quizais* ou *se cadra*.

Unha vez extraídos e seleccionados os datos, levouse a cabo a anotación manual dos mesmos. Para isto, tivéronse en conta nove variables: catro delas corresponden coas propostas por Nuyts (2001), tratadas en §2, mentres que as cinco restantes están relacionadas con factores da estrutura da información e a súa inclusión pretende compensar as dificultades de facer operativa a distinción entre a expresión focal e non focal da cualificación epistémica.

En galego, a posición non marcada do foco dunha oración é a final (Álvarez e Xove, 2002, p. 78). Ademais, son comúns outros tipos de foco como o contrastivo e o ponderativo. O primeiro destes foi ilustrado no exemplo (1), mentres que o segundo recibe como marca unha maior intensidade tonal na lingua oral e rara vez é marcado na lingua escrita. Así pois, na anotación dos datos decidiuse considerar como casos de expresión focal da cualificación epistémica aqueles en que o marcador modal ocorre ao final da oración (foco non marcado) e aqueles en que se establece un contraste entre marcadores con diferentes valores epistémicos (foco contrastivo). Ningún destes casos se deu nos datos analizados, de maneira que se botou man de factores adicionais, detallados a seguir, para investigar o rol da estrutura informativa na escolla entre expresións epistémicas.

A posición inicial do enunciado adoita considerarse moi sensible desde o punto de vista da estrutura informativa. No caso das expresións de modalidade, a súa ocorrencia na posición inicial supón a súa consideración como temas modais, isto é, como marcas lingüísticas que poñen de manifesto a actitude do emisor ante a súa mensaxe e serven como punto de partida para a organización da mesma (Halliday, 2014, pp. 105-112; Hoye, 1997, pp. 148-152). Na anotación dos datos, cando a expresión epistémica ocupa a posición inicial do enunciado é considerada tema.

Canto aos padróns sintácticos ilustrados na Táboa 2, consideráronse as estruturas de complementación (*é probable que, creo que, pode que*) fronte á non complementación.

Outro factor, fundamental desde o punto de vista informativo, é a polaridade. A expresión lingüística da negación é de seu contrastiva, pois un enunciado negativo (case) sempre constitúe unha reacción ao seu equivalente afirmativo, estea este explícito ou non (Nuyts, 2001, p. 80). Dado que o entrar en contraste é unha razón de peso para outorgar prominencia informativa a un elemento lingüístico (Chafe, 1994, pp. 76-78), os datos foron anotados tendo en conta a súa polaridade (afirmativa ou negativa).

As expresións epistémicas poden afectar ao enunciado no seu conxunto ou só a unha parte del. Neste último caso, a unidade afectada pode conter información prominente, situada no primeiro plano do discurso, ou información secundaria, relevante para os fins comunicativos do emisor pero situada nun lugar pouco destacado. Seguindo a visión tradicional (e.g., Givón, 2001, vol. 2), considerouse que o marcador epistémico afecta a información secundaria cando aparece en oracións subordinadas adverbiais e relativas explicativas ou en aclaracións parentéticas.

A posibilidade de modificar a expresión epistémica xa foi mencionada anteriormente e distingue os adxectivos e, en certa medida, os adverbios, con bastante flexibilidade á hora de proporcionar especificacións adicionais da cualificación epistémica, dos auxiliares e os verbos cognitivos, cunhas posibilidades moito máis limitadas neste sentido.

Os datos anotados foron sometidos a unha análise estatística exploratoria mediante o método da Análise de Correspondencia Múltiple (ACM) (*vid.* Greenacre, 2007; Levshina, 2015, pp. 367-385). Este método permite converter os padróns de variación en distancias ao longo de varias dimensións e así capturar asociacións entre variables. Desta maneira, os niveis das variables son representados como puntos nun mapa de dúas dimensións, o cal axuda a visualizar e interpretar os resultados cando está presente un número elevado de variables explicativas. Para levar a cabo a ACM, empregouse a versión máis recente do contorno R (R Core Team, 2022) e o seu paquete FactoMineR (Lê et al., 2008).

4. RESULTADOS

Esta sección dá conta dos resultados atendendo, por unha parte, a cada unha das variables, isto é, (inter)subxectividade, performatividade, estrutura informativa e estratexia discursiva (§4.1), e, por outra parte, á súa contribución

conxunta á variación observada mediante unha análise multifactorial baseada no método ACM (§4.2).

4.1. Análise univariada

O número de usos epistémicos de adverbios, auxiliares e verbos cognitivos en *CORTEGAL* é moi parello (Táboa 3): 188 ocorrencias no caso dos adverbios; 179 no caso dos verbos de predicado mental; e 174 no caso dos auxiliares. Os adxectivos mostran unha incidencia moito menor, con 35 ocorrencias de usos epistémicos.

TÁBOA 3. Distribución de *tokens* e lemas por tipo de expresión

	Adverbios	Adxectivos	Auxiliares	Verbos	TOTAL
# <i>tokens</i>	188	35	174	179	576
# lemas	11	3	1	3	18

Como mostra a Táboa 3, as diferenzas no número de lemas por categoría son notables. Atopáronse once lemas diferentes para os adverbios (*ao mellor, igual, posiblemente, probablemente, quizá, quizais, quizás, se cadra, seguramente, seica e talvez*), mentres que o resto de categorías non superan os tres lemas: *coidar, crer e pensar*, no caso dos verbos cognitivos; *posíbel, posible e probable*, no caso dos adxectivos; e *poder* no caso dos auxiliares. Os lemas, exemplos dos mesmos e as súas respectivas frecuencias poden consultarse na Táboa 4 do apéndice. Os resultados do estudo de corpus por variable están recollidos na Táboa 5 do apéndice. Na exposición que segue, ofrécese un resumo dos resultados acompañado de exemplos ilustrativos de cada categoría de análise.

4.1.1. (Inter)subxectividade

Os catro tipos de expresións examinados difiren notablemente no relativo á (inter)subxectividade. Os verbos cognitivos son sempre subxectivos, isto é, producen unha cualificación epistémica que ten como único responsable o emisor³.

- (5) A gastronomía e a cociña acadaron moita popularidade. Eu *creo* que isto débese ó turismo

³ Os exemplos introducidos a partir de aquí están tirados de *CORTEGAL* e corresponden, non sendo que se indique o contrario, á versión final do estudante. As expresións epistémicas están destacadas en itálica.

De feito, a semántica subxectiva está tan ligada a este tipo expresivo que, con frecuencia, é este o único significado expresado polo verbo (e, nese caso, a observación correspondente foi excluída da mostra). Neste sentido, é revelador observar aqueles exemplos en que o predicado de estado mental coincide cunha locución de punto de vista subxectivo, como *na miña opinión*, pois a estandarización discursiva que ofrece *CORTEGAL* (véxase §2.5 en Álvarez de la Granja e Rodríguez Rodríguez nesta obra) elimina o verbo cognitivo nestes casos. Isto é coherente coa observación de que o uso do verbo é puramente subxectivo, sen pegada da semántica epistémica.

- (6) a. Ao meu parecer non *creo* adecuado meter dentro do mesmo saco a profesión de futbolista coa de modelo (*versión estudiante*)
 b. Ao meu parecer, non é adecuado meter dentro do mesmo saco a profesión de futbolista e a de modelo (*estándar discursivo*)

Os adxectivos mostran o padrón oposto ao dos verbos: excepto dous, todos os seus usos son intersubxectivos, é dicir, presentan a cualificación epistémica como compartida entre o emisor e outros individuos.

- (7) En conclusión, a popularidade da gastronomía responde a unha serie de fenómenos complexos ligados ó cambio da sociedade, e *é posible* que vaia manterse durante moito tempo

Os únicos casos de usos subxectivos dun adxectivo débense á presenza explícita da primeira persoa no contexto inmediato. Nestes exemplos, trátase da locución de punto de vista *na miña opinión* e do verbo *ver* en primeira persoa.

- (8) a. Na miña opinión, *é moi posible* que este tipo de comida pase de moda, pero o que seguro non vai pasar de moda é a gran popularidade da cociña
 b. Tamén dase o caso de non sexa simplemente unha moda e definitivamente estableza un cambio cultural pero na miña opinión o vexo inviable xa que na sociedade na que vivimos infestada pola comida lixo *vexo pouco probable* que o conxunto da sociedade cambie xa que a opción de que sexa unha simple moda é máis razoable e comprensible

Fronte á clara especialización de verbos e adxectivos nunha das dimensións da (inter)subxectividade, adverbios e auxiliares mostran ambivalencia nesta coordenada semántica. Os dous tipos expresivos teñen unha proporción considerable de usos subxectivos e intersubxectivos, aínda que os adverbios mostran unha preferencia pola subxectividade (69,68%) e os auxiliares pola intersubxectividade (55,17%). As series (9) e (10) ofrecen exemplos de cada unha das categorías.

- (9) a. A todo isto, non pretendo afirmar que non hai traballo de fondo, de feito, hai moitas horas de esforzo e traballo, pero iso non o mostran; os rigurosos e duros adestramentos diarios, todas as veces que se cometen erros e hai que repetir o exercicio ou dar outra volta para afianzar terreo. Todos esos momentos non se mostran e *igual* sería moi interesante facelo, porque nesta vida, de balde, non hai nada (*adverbio, subxectivo*)
- b. A necesidade ou entusiasmo de converter o noso mundo nun país máis satisfido trouxo consigo principalmente novidades no mundo da cociña; respecto a elaboración de novos pratos... Esto produciu un cambio cultural que *posiblemente* se verá incrementado co paso dos anos e potenciáronse os coñecementos adquiridos polos diferentes territorios do mundo (*adverbio, intersubxectivo*)
- (10) a. Na miña opinión, unha das causas de esta popularidade repentina *pode* ser a cantidade de programas televisivos de cociña que dan na televisión últimamente (*auxiliar, subxectivo*)
- b. Polo tanto, o mundo gastronómico aumenta por partida dobre, por un lado, grazas ao desenvolvemento do turismo e polo outro, debido á globalización e a aparición de novos programas de entretemento, polo que este último *podería* ser un crecemento paxaxeiro, que se esgote a medida que perdan popularidade este tipo de programas (*auxiliar, intersubxectivo*)

A (inter)subxectividade dos usos dunha expresión é determinada pola súa sintaxe (Nuyts, 2001). Así, os verbos cognitivos adoitan aparecer en construcións persoais e expresan, en consecuencia, modalidade epistémica subxectiva; os adxectivos ocorren en construcións impersoais e os seus usos son, polo xeral, intersubxectivos; e adverbios e auxiliares participan de estruturas non marcadas e a (inter)subxectividade dos seus usos mostra unha dependencia maior doutros factores contextuais.

Neste sentido, Delbecque (2009) sinala que en español existe un contraste entre os adxectivos *cierto* e *seguro* en termos de (inter)subxectividade, o cal está relacionado cos padróns sintácticos (*es cierto* vs. *estoy seguro*). Con todo, a mesma autora mostra que a oposición entre os adxectivos non depende unicamente dos padróns sintácticos, pois tamén se dá cando aqueles aparecen na mesma construción. Isto suxire que a (inter)subxectividade pode ser parte do significado léxico dunha expresión. Un argumento a favor desta idea é o feito de que os adverbios derivados destes adxectivos mostran o mesmo contraste, aínda en diferentes linguas románicas. Para o italiano, Pietrandrea (2008, p. 242) indica que *certamente* funciona como un «polyphonic trigger», mentres que *sicuramente* expresa «monophonic judgments». De maneira similar, Míguez (2021b, p. 143) atribúe o diferente desenvolvemento diacrónico de *certamente* e *seguramente* en galego ao contraste en termos de (inter)subxectividade entre os dous adverbios.

4.1.2. *Performatividade*

O uso por defecto dunha expresión epistémica é performativo. Como no caso da (inter)subxectividade, a manifestación desta dimensión semántica depende da sintaxe mediante a que é expresada. Así, adxectivos e verbos cognitivos, ao constituír predicados con soporte verbal, permiten usos descritivos estruturais que atribúen a cualificación epistémica a entidades diferentes do emisor, fronte a adverbios e auxiliares, que dependen doutras construcións, como as reportativas, para alcanzar lecturas descritivas. Destas observacións deriva a idea de que a performatividade xoga un papel no uso de adxectivos e verbos (Táboa 2). Porén, no presente estudo, só estes últimos presentan usos descritivos, cunha incidencia inferior ao 7% (12/179). Para o resto de expresións non foron detectados usos deste tipo.

- (11) Moita xente *pensa* que é unha moda pasaxeira e dentro de pouco desaparecerá, pero é verdade? Na miña opinión, non

4.1.3. *Estrutura informativa*

O medio escrito dificulta a detección de usos focais das expresións epistémicas, pois, como se sinalou máis arriba (§3), o principal xeito de marcaxe do foco é a intensidade tonal, que xeralmente carece de reflexo na escrita. Non obstante, non se detectaron casos de foco non marcado ou de foco contrastivo, o cal fai supoñer que, polo menos na lingua escrita, os usos focais das expresións epistémicas son moi infrecuentes. Isto non é sorprendente, xa que a cualificación epistémica, pola súa propia natureza, tende a ser información secundaria en relación co estado de cousas que modifica.

Outras variables da estrutura informativa resultaron máis fáciles de operativizar. É o caso do tema, onde se observan diferenzas notables entre tipos expresivos. Os verbos cognitivos teñen a maior preferencia pola función temática (56,42%), seguidos dos adxectivos (37,14%), dos adverbios (26,06%) e dos auxiliares (13,79%).

- (12) a. *Penso* que a globalización ten moito que ver coa extensión do fanatismo, no bon sentido da palabra, pola gastronomía
 b. *É probable* que na sociedade actual o que esta de moda agora deixe de estalo nuns anos, xa que vivimos nunha sociedade de cambios moi rápidos
 c. *Quizáis* esta familia non vexa necesario gastar máis en alimentación porque considera que a calidade do produto non varía tanto
 d. *Pode* que esta crecente preocupación polo mundo culinario sexa soamente moda

Os exemplos a, b e d da serie (12) exemplifican a complementación para os verbos, os adxectivos e os auxiliares, respectivamente. Aínda que os usos complementadores dos adverbios son posibles (por exemplo, *seguramente que*), non hai ningún caso na mostra de datos. A complementación parece estar relacionada coa función temática, pois os tipos expresivos que posúen maior número de usos temáticos, isto é, verbos e adxectivos, mostran unha clara preferencia por padróns de complementación (> 98%). Con todo, os adverbios, non tendo usos complementadores, posúen unha proporción maior de usos temáticos que os auxiliares, os cales si mostran recorrencia na complementación (15,52%).

Canto aos usos sen complementación, estes son a única opción para os adverbios, son dominantes nos auxiliares (84,48%), moi minoritarios nos verbos (1,12%) e inexistentes nos adxectivos. As series (9) e (10) ilustran a non complementación para adverbios e auxiliares, respectivamente. Os dous usos sen complementación detectados para os verbos son parentéticos e recóllense en (13).

- (13) a. Resultan moi interesantes a experimentación e a arte gastronómicas, pero isto é unha empresa que, *creo*, se debería realizar cando todos teñan xa satisfeita esa necesidade vital que é comer
 b. Grazas a isto permítesenos coñecer polo gusto e o paladar, certas culturas que ata hace uns anos descoñecíamos. Pero isto, *penso*, tamén ten a súa parte negativa

Os usos parentéticos marcados entre comas son mostra dun claro deslindamento prosódico entre o marcador epistémico e o estado de cousas que modifica. No caso dos adverbios, hai poucos exemplos claros de usos parentéticos, isto é, marcados con comas (14a), aínda que moitos permitirían esta lectura (14b). Porén, hai algúns casos en que a lectura parentética é dificilmente aceptable (14c).

- (14) a. Pode tratarse, *quizais*, dunha moda pasaxeira
 b. Sen embargo, esta moda de modernizar a comida é *probablemente* algo pasaxeiro
 c. O que *seguramente* pase con este tema tan falado nestes últimos anos, sexa o que pasa con todas as modas, que se deixen a un lado e que os restaurantes volvan a servir para o mesmo que antes, para comer

Para os auxiliares non se detectou ningún posible uso parentético, o cal pode tomarse como indicativo de seren o tipo expresivo co maior grao de integración no estado de cousas.

No terreo da polaridade tamén se dan contrastes salientables entre os tipos de marcadores. A proporción de usos negativos é próxima no caso de adverbios, adxectivos e verbos (entre o 17,14% e o 23,46%), mentres que para os auxiliares só se detectou un caso (0,57%), recollido en (15).

- (15) Pero, é sostenible esta gastronomía na que todo o mundo pretende coñecer?
Pode que si, ou *pode* que non

A relación entre os auxiliares modais e a negación é complexa. A combinación do auxiliar *poder* e os seus equivalentes noutras linguas con partículas negativas favorece lecturas non epistémicas do auxiliar, nomeadamente, lecturas de imposibilidade dinámica (por exemplo, incapacidade física) ou deóntica (por exemplo, inaceptabilidade moral) (cfr. Nuyts, 2001, pp. 214-218; Palmer, 1990, pp. 60-62). A excepción a esta forte tendencia é o padrón de complementación, onde é máis común atopar casos de negación na cláusula subordinada (Nuyts, 2001, p. 215). Os resultados do presente estudo son coherentes con estas observacións, pois, como se pode observar en (15), o único caso de negación encontrado corresponde ao padrón de complementación.

Os catro tipos de expresións aparecen en contextos pouco prominentes e, neses casos, afectan información secundaria no enunciado. Os adverbios son os que con maior frecuencia ocorren nestes contextos (23,94%), seguidos dos adxectivos (14,29%), os auxiliares (12,64%) e os verbos (4,47%).

- (16) a. Pola contra, *igual* son moi optimista, sí creo que podemos cambiar as nosas mentalidades
b. Pero se a demanda é moi grande, certas empresas poden aproveitarse e subir os prezos, de modo que o seu consumo xa non estará á disposición de calquera, e polo tanto pasarase a comprar outros produtos de prezos menores, entrando no consumo outras marcas e empresas, que *probablemente* acaben facendo o mesmo
c. Son, xa que logo as dúas caras da mesma moeda moneda, e xa que non é *posible* que esta mentalidade cambie, si que debemos reflexionar e aplicar a tan conveniente expresión: nin tanto, nin tan pouco
d. Na miña opinión, o tempo que dure esta moda dependerá da imaxinación e das innovacións que haxa na gastronomía posto que coma con todo chega un momento no que as cousas que sempre siguen igual cánsante, aínda que eu *penso* que será un cambio cultural duradeiro

Os tipos de contextos con información secundaria son bastante variados: (16a) mostra o uso dun adverbio nun inciso parentético; (16b) mostra un adverbio nunha oración subordinada relativa explicativa; e (16c-d) recollen,

respectivamente, un adxectivo e un verbo en subordinadas adverbiais. Un exemplo disto último cun auxiliar modal témolo en (10b).

O último dos factores relativos á estrutura informativa é a capacidade de tomar modificadores que especifiquen de maneira adicional a cualificación epistémica. Os resultados axústanse ao adiantado en §3. Aínda que é posible modificar os usos epistémicos de auxiliares e verbos (por exemplo, mediante o adverbio *ben*), non hai un só caso na mostra de datos. Canto aos adverbios, estes son modificados en tan só tres ocasións (1,6%) e sempre polo adverbio *moi*, que combina con *probablemente* en dous casos e con *posiblemente* nun. Fronte ao escaso ou nulo grao de modificación do resto de expresións, os adxectivos toman modificadores na maioría das súas aparicións (51,43%). Hai seis casos de *moi probable*, un de *pouco probable*, un de *moi pouco probable*, sete de *máis probable*, dous de *moi posible* e un de *máis posible*⁴. Entre os lemas adxectivos as diferenzas son notables: *probable* é modificado en máis do 70% das súas ocorrencias, fronte a *posible*, que é modificado en menos do 25% dos casos. Esta diferenza entre adxectivos pódese explicar polo feito de que expresan dimensións epistémicas diferentes, unha graduable no caso de *probable* e unha non graduable no caso de *posible* (Rodríguez-Españeira, 2010, pp. 197-198).

4.1.4. *Estratexia discursiva*

Todas as clases de expresións estudadas son susceptibles de dous tipos de usos estratéxicos: a atenuación e a concesión. A atenuación é unha dimensión pragmática que recibiu grande atención nas últimas décadas (e.g., Caffi, 2007) e a súa identificación fica ligada á implicación das imaxes públicas dos participantes (Albelda Marco e Estellés Arguedas, 2021, pp. 77-80). Desta maneira, empregar unha estratexia de atenuación ten como fin protexer unha imaxe pública, sexa esta a do emisor, a do(s) interlocutor(es) ou a dunha terceira persoa. Como consecuencia, o estudo da atenuación é moi frutífero en contextos orais conversacionais, propiamente interactivos, aínda que tamén é perfectamente viable en xéneros escritos de diverso tipo (*vid.* Albelda Marco, 2018; Míguez, 2022).

En *CORTEGAL*, a función atenuadora dos marcadores epistémicos diríxese a salvagardar a imaxe propia, o cal é consecuente co carácter monolóxico propio dos textos argumentativos que conforman o corpus. Mediante o uso de expresións epistémicas en exemplos como (16a), a persoa autora

⁴ Exemplos en contexto correspondentes a cada unha das expresións poden consultarse na Táboa 6 do apéndice.

do texto intenta mitigar a imaxe de inocencia que se podería derivar da súa afirmación; a xustaposición de *creo* e *quizais* en (17a) serve para suavizar a forza da propia opinión e cultivar así unha imaxe de humildade; isto mesmo acontece en casos como (10b) e (17b), en que *poder* epistémico combina co pospretérito con valor temporal presente, un coñecido mecanismo de atenuación (Álvarez e Xove, 2002, p. 281; Freixeiro Mato, 2006, p. 353).

- (17) a. Certo é que este auxe da comida ven acompañado dunha subida nos seus prezos, debido á súa costosa elaboración, polo que non é un fenómeno ao alcance de todo o mundo, senón soamente ao alcance duns poucos. Por esta banda *creo* que *quizais* non estea ben plantexado, polo feito de que debería ser algo ao que todos poidésemos acceder aínda que só fose para probalo
 b. E canto máis se produce, máis se gaña, pero tamén máis se consume, xerando unha necesidade de consumo nun principio inexistente. Isto *podería* ser un dos motivos polos que a sociedade vaise facendo cada vez máis superficial

Desde o punto de vista formal, a concesión é un padrón sintáctico en que unha oración subordinada enuncia un feito que contrasta co enunciado na oración principal sen chegar a invalidalo (Álvarez e Xove, 2002, pp. 163-166). Con todo, Couper-Kuhlen e Thompson (2000) enténdena como unha estratexia pragmática que comprende tres partes secuenciais: un primeiro falante defende unha idea X e un segundo falante reconece (concede) a validez de X pero introduce unha idea Y potencialmente contrastiva. Así, a concesión non se limita ao uso de conxuncións subordinantes concesivas, como *aínda que*, senón que comprende tamén outros padróns formais en que se establece un contraste entre dous argumentos. Neste tipo de contextos, os marcadores epistémicos de dúbida introducen a idea concedida X, suavizando, deste xeito, o desacordo vindeiro Y, que se presenta como un contraste a X mediante unha conxunción adversativa. O feito de que X sexa introducida mediante un marcador de incerteza revela o baixo compromiso do emisor con X e anuncia a idea discrepante Y. Nos textos de *CORTEGAL*, a idea concedida X é normalmente un argumento presentado no texto que aparece na proba ABAU como referencia para desenvolver a argumentación arredor do tema proposto.

- (18) a. *Ao mellor* isto da gastronomía será unha moda pasaxeira, como todas as modas, pero se foi acadando esta popularidade ao longo dos anos, por algo é, e polo tanto esperemos que dure bastante porque é unha axuda para a nosa economía
 b. Na miña opinión, *é moi posible* que este tipo de comida pase de moda, pero o que seguro non vai pasar de moda é a gran popularidade da cociña
 c. En definitiva, esta devoción e gusto pola cociña *pode* que en parte chegase

como unha moda, pero sen dúbida non como as outras, porque esta non será unha moda pasaxeira

d. En cuanto á produción, *creo* que si somos moi produtores pero opino que non é algo que nos guste moito, falando de maneira xeral

A distribución de usos estratéxicos entre os tipos de expresións é irregular. Os auxiliares modais teñen a porcentaxe máis alta (31,03%) e mostran certa preferencia pola concesión (17,24%) fronte á atenuación (13,79%). Os adxectivos, con moitos menos usos estratéxicos (8,57%), mostran a mesma preferencia que os auxiliares (5,71% fronte a 2,86%). Os adverbios e os verbos teñen a menor proporción de usos estratéxicos (4,79% e 2,79%, respectivamente) e unha porcentaxe moi parecida, en ambos os casos, de usos atenuadores e concesivos.

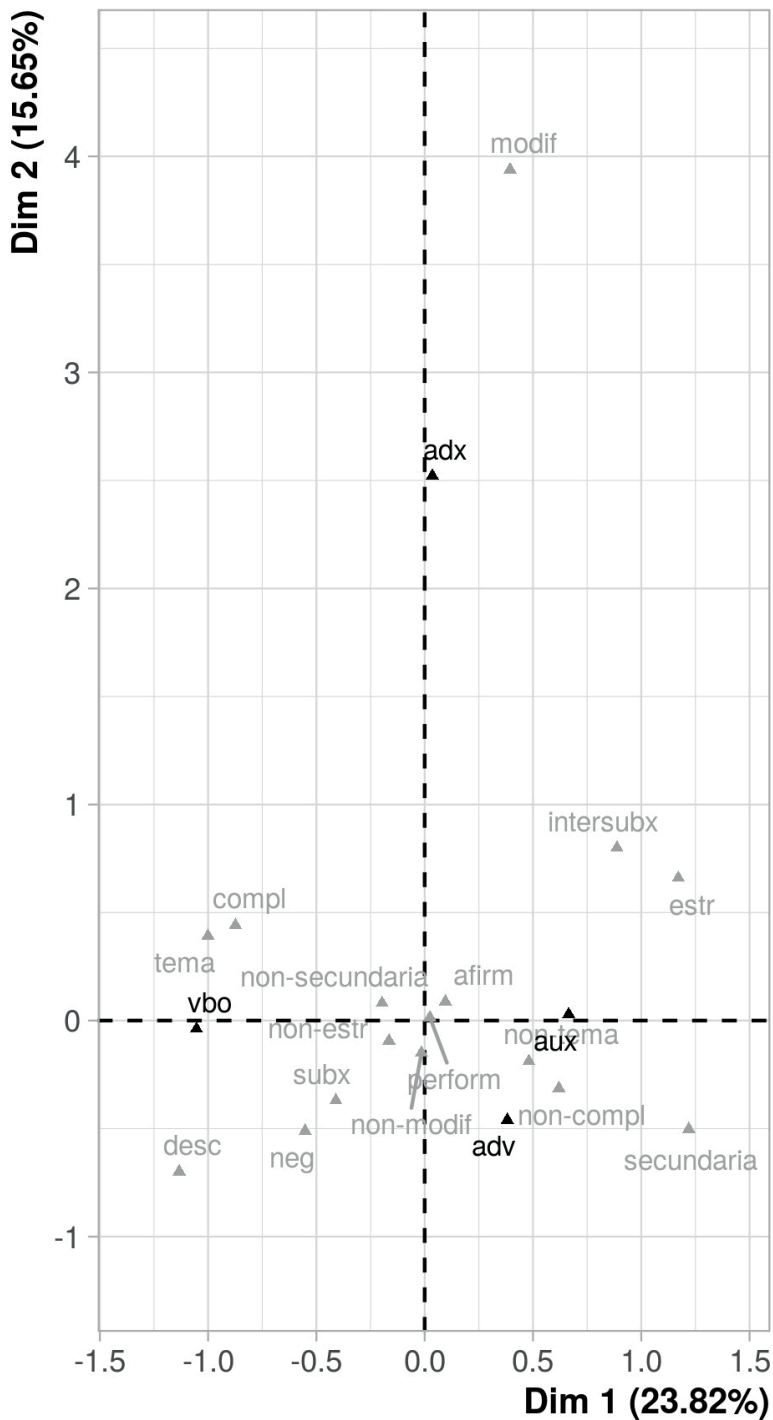
4.2 Análise multifactorial

A Figura 1 contén o mapa da ACM, que servirá de base para interpretar os resultados desde un punto de vista multivariado. O mapa contén dous eixes: o horizontal representa a primeira dimensión e o vertical a segunda. As Táboas 7 e 8 do apéndice mostran o valor R^2 , que mide as contribucións estatisticamente significativas á configuración de cada dimensión.

A primeira dimensión opón as expresións epistémicas principalmente consonte a trazos sintácticos: na metade esquerda do mapa atopamos usos temáticos e con complementador, que claramente corresponden cos verbos cognitivos; na metade dereita sitúanse os usos non temáticos e sen complementador, que se asocian aos adverbios e aos auxiliares. A esta dimensión tamén contribúen en boa medida as oposicións subxectivo / intersubxectivo, información non-secundaria / información secundaria e uso non estratéxico / uso estratéxico, que contrastan, de novo, os verbos cognitivos cos adverbios e os auxiliares. Contribúen de maneira significativa, aínda que cun peso moito menor, os usos negativos e descritivos, asociados aos verbos cognitivos, mentres que os usos afirmativos e performativos se sitúan moi próximos ao punto central do mapa e poden considerarse trazos non marcados.

En termos da primeira dimensión, os adxectivos ocupan un lugar central, representando así un punto medio entre os dous conxuntos de expresións anteriores en relación cos factores relevantes. Porén, o que claramente singulariza os adxectivos con respecto ao resto de expresións é a segunda dimensión, onde a variable con maior peso é a presenza ou ausencia de modificadores. Mentres que os adxectivos están fortemente asociados á presenza de modificadores que especifican de maneira adicional a cualificación epistémica,

FIGURA 1. Mapa da Análise de Correspondencia Múltiple (ACM)

o resto de expresións, incluídos os adverbios, está asociado á ausencia de modificadores, trazo situado na zona central da Dimensión 2. A esta dimensión tamén contribúe a (inter)subxectividade, factor que opón os adxectivos, maioritariamente intersubxectivos, ao resto de expresións, para as cales a semántica subxectiva ten un peso variable, pero que, en calquera caso, representa unha parte relevante dos seus usos. O resto de variables contribúen de maneira pouco destacada á configuración desta dimensión.

É interesante observar a situación de cada un dos puntos correspondentes aos catro tipos de expresións epistémicas. Os adxectivos e os verbos cognitivos son os máis afastados do punto central e dos outros tipos de expresións, o cal indica que teñen un perfil funcional moi especializado. Os adxectivos, como xa se adiantou, ofrecen o soporte ideal para levar a cabo especificacións adicionais da cualificación epistémica, pois teñen a capacidade de combinar facilmente con adverbios de cantidade. Esta maior carga informativa depositada no elemento cualificador pode entenderse como unha mostra de maior peso discursivo do xuízo epistémico e parece apoiar a idea de Nuyts (2001) segundo a cal o uso dos adxectivos vén determinado por factores relacionados coa estrutura informativa. Con todo, non se puideron identificar usos focais claros, mentres que outros factores da estrutura informativa, como o alcance sobre información prominente ou secundaria, xogan un papel menor á hora de distinguir entre tipos expresivos.

Os verbos cognitivos opóñense a adverbios e auxiliares fundamentalmente en termos sintácticos: predicados como *coidar*, *crer* e *pensar* mostran unha forte tendencia a actuar como temas modais do enunciado e a aparecer en padróns de complementación. Nisto coinciden en boa medida cos adxectivos. Porén, os verbos cognitivos están especializados nos usos subxectivos e, en menor medida, descritivos, en liña coa proposta de Nuyts (2001).

Por último, os puntos correspondentes a adverbios e auxiliares encóntanse moi próximos no mapa. Hai, polo tanto, varios trazos que caracterizan estes dous tipos de expresións. En primeiro lugar, aínda que funcionan a miúdo como temas modais (*vid.* Táboa 5), son as expresións que con menor frecuencia se sitúan ao comezo do enunciado. En segundo lugar, fronte a adxectivos e verbos cognitivos, adverbios e auxiliares rara vez aparecen en padróns de complementación. En último lugar, os dous tipos de expresión tamén mostran asociacións con trazos pouco típicos, é dicir, afastados do centro do mapa, a saber, o alcance sobre información secundaria e a participación en estratexias discursivas. Aínda que ambos os recursos están asociados a estas dúas variables, estas xogan un certo papel á hora de distinguir

un tipo expresivo do outro, pois as asociacións son moito máis fortes entre os auxiliares e os usos estratéxicos e os adverbios e a información secundaria. A trazos grosos, estes resultados tamén están en liña coas ideas de Nuyts (2001), quen considera adverbios e auxiliares formas equivalentes desde o punto de vista funcional.

Se os presentes resultados apoian, en liñas xerais, a proposta de Nuyts (2001) no referente aos factores determinantes no uso das expresións epistémicas (Táboa 1), os mesmos resultados levan a cuestionar a validez da súa proposta sobre a sintaxe destas expresións (Táboa 2). É certo que adverbios e adxectivos mostran unha clara complementariedade canto ao tipo de estrutura sintáctica en que adoitan aparecer; porén, os verbos cognitivos e os auxiliares non mostran unha ambivalencia neste sentido: os primeiros aparecen en padróns de complementación na inmensa maioría dos casos, mentres que os segundos prefiren de maneira clara a estrutura sen complementación. Aínda máis, estes padróns son opostos aos dos resultados de Nuyts (2001), onde os verbos cognitivos prefiren os usos parentéticos e os auxiliares a complementación.

5. CONCLUSIÓNS

Os resultados deste estudo mostran que os catro tipos de expresións epistémicas estudados (adverbios, adxectivos, auxiliares modais e verbos cognitivos) se axustan a tres perfís funcionais claramente diferenciados, con adverbios e auxiliares representando variantes dun mesmo perfil. Os adxectivos son o tipo expresivo cun perfil máis especializado, ligado fundamentalmente á modificación adicional da cualificación epistémica. Este aspecto explica que os adxectivos sexan as expresións epistémicas menos frecuentes na mostra de datos, pois a súa alta especificidade semántica implica, desde o punto de vista informativo, un lugar central do xuízo epistémico, que pola súa propia natureza adoita constituír información secundaria con respecto ao estado de cousas. Os adxectivos tamén están relacionados coa intersubxectividade e, de novo, isto pode dar conta da súa baixa frecuencia, dado que o xénero argumentativo favorece a expresión subxectiva da dúbida (na mostra de datos temos un 69% de usos subxectivos fronte a un 31% de usos intersubxectivos).

Este carácter subxectivo do xénero textual examinado explica a prevalencia de verbos cognitivos como *crer* e *pensar*, que conforman, en virtude da súa sintaxe número-persoal, o molde ideal para a expresión da dúbida subxectiva. Ao igual que no caso dos adxectivos, o seu uso é sensible a factores da estrutura informativa, pois os verbos cognitivos mostran unha forte

tendencia a actuar como temas do enunciado e a aparecer en estruturas de complementación.

Adverbios e auxiliares son os tipos de expresións cun uso menos dependente da estrutura informativa: mostran unha asociación moito menor coa función temática e a estrutura de complementación que os adxectivos e os verbos cognitivos. Ademais, os adverbios están asociados co alcance sobre información secundaria ou pouco prominente e os auxiliares son adoito empregados con fins estratéxicos. Trátase de dispositivos lingüísticos flexibles, que permiten lecturas tanto subxectivas como intersubxectivas e teñen facilidade tanto para integrarse no enunciado como para desempeñar función temática.

A trazos largos, os resultados do presente estudo no referido ao carácter paradigmático das expresións epistémicas son coherentes coas ideas propostas por Nuyts (2001): a (inter)subxectividade, diversos factores da estrutura informativa e a estratexia discursiva explican a distribución dos recursos formais dispoñibles para a transmisión da semántica epistémica. É notable aquí a ausencia da performatividade, que segundo Nuyts (2001) sería determinante no uso de verbos cognitivos e adxectivos. Só se atoparon usos descriptivos para os verbos e nun número moi reducido, o cal fai difícil defender que este factor xogue un papel central no uso deste tipo de expresións.

Sobre o uso de marcadores epistémicos en textos argumentativos académicos, o presente estudo permite chegar a dúas conclusións principais. En primeiro lugar, prevalecen os usos subxectivos, performativos e temáticos dos marcadores epistémicos. Isto apunta cara á intención das persoas autoras de presentar as hipóteses e opinións propias como puntos de partida para a construción do texto e revela o lugar central que a asignación da responsabilidade sobre a información ocupa na argumentación. En segundo lugar, son claramente dominantes os usos non estratéxicos dos marcadores epistémicos. Polo tanto, a presenza destes dispositivos lingüísticos responde máis á necesidade de formular hipóteses xenuínas sobre a información empregada na argumentación que a conseguir efectos especiais sobre o discurso, como atenuar ou conceder. Estes usos estratéxicos non son raros entre os marcadores epistémicos e responden á necesidade de protexer a aparencia propia cultivando unha imaxe de humildade, pero en ningún caso serven para explicar o amplo uso de marcadores epistémicos en textos argumentativos.

O principal obxectivo dun estudo de gramática descritiva coma este é coñecer a realidade textual dunha determinada coordenada do sistema lingüístico. Con todo, o presente traballo suxire liñas de investigación de natureza

didáctica que sería interesante abordar en futuros traballos. As investigacións futuras sobre a materia beneficiaríanse dun interese pola competencia individual do alumnado. No conxunto dos textos de *CORTEGAL*, atopamos a maioría dos recursos para a expresión da incerteza en galego. Isto suxire que existe, entre o conxunto do estudantado, un dominio das principais maneiras de expresar dúbida, pero conviría comprobar en cada texto a dispersión sintáctica (a combinación de recursos de diferente natureza, coma adxectivos e verbos) e léxica (por exemplo, o uso dunha diversidade de adverbios), co fin de achegarse á competencia individual do alumnado. Canto á dispersión sintáctica, este traballo ofrece unha explicación da menor frecuencia dos adxectivos e o uso parello do resto de recursos no conxunto do corpus (véxase a síntese ao respecto ao comezo desta sección), pero non analiza o uso que cada texto fai dos diferentes tipos expresivos. Canto á dispersión léxica, a Táboa 4 evidencia que existe unha clara preferencia por un número reducido de formas, mesmo cando existe unha gran variedade de alternativas, como no caso dos adverbios. Non sorprende que as formas que resultan máis desfavorecidas sexan aquelas non coincidentes co castelán, como *se cadra* para os adverbios e *coidar* para os verbos, un ben coñecido padrón de selección léxica mediado pola lingua dominante. Desde o punto de vista didáctico, é fundamental fornecer os aprendentes dun conxunto de ferramentas amplo que lles permita construír con éxito textos argumentativos. Neste sentido, a investigación sobre a gramática dos marcadores epistémicos debe colocarse no contexto máis amplo da reflexión sobre os recursos que interveñen no proceso de argumentación e estar ao servizo da superación das dificultades de produción e comprensión dos textos. Ademais, non pode ser allea ás dinámicas do contacto lingüístico.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- ALBELDA MARCO, M. (2018). La variación genérico-discursiva de la atenuación como resultado de la variación de la imagen. *Spanish in Context*, 15(2), 346-368. <https://doi.org/10.1075/sic.00018.alb>
- ALBELDA MARCO, M. e ESTELLÉS ARGUEDAS, M. (2021). Mitigation revisited. An operative and integrated definition of the pragmatic concept, its strategic values, and its linguistic expression. *Journal of Pragmatics*, 183, 71-86. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.07.002>
- ÁLVAREZ, R. e XOVE, X. (2002). *Gramática da lingua galega*. Galaxia.
- ANDREWS, R. (2010). *Argumentation in higher education: Improving practice through theory and research*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872710>

- AUSTIN, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- CAFFI, C. (2007). *Mitigation*. Elsevier.
- CHAFE, W. (1994). *Discourse, consciousness, and time: The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. The University of Chicago Press.
- COUPER-KUHLEN, E. e THOMPSON, S. A. (2000). Concessive patterns in conversation. En E. Couper-Kuhlen e B. Kortmann (Eds.), *Cause—Condition—Concession—Contrast: Cognitive and discourse perspectives* (pp. 381-410). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110219043.4.381>
- DELBECQUE, N. (2009). Acerca de la relación entre *cierto* y *seguro*. En M. Veyrat Rigat e E. Serra Alegre (Eds.), *La lingüística como reto epistemológico y como acción social. Estudios dedicados al Profesor Ángel López García con ocasión de su sexagésimo aniversario* (pp. 629-644, vol. 2). Arco Libros.
- FREIXEIRO MATO, X. R. (2006). *Gramática da lingua galega. II. Morfosintaxe* (2.ª ed.). A Nosa Terra.
- GIVÓN, T. (2001). *Syntax: An introduction* (2.ª ed.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/z.syns>
- GONZÁLEZ-VÁZQUEZ, M. (2021). The evidentiality system in Galician and the *seica* marker. *Journal of Pragmatics*, 178, 83-92. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.03.009>
- GREENACRE, M. (2007). *Correspondence analysis in practice* (2.ª ed.). Chapman & Hall; CRC. <https://doi.org/10.1201/9781420011234>
- HALLIDAY, M. A. K. (2014). *Halliday's introduction to Functional Grammar* (4.ª ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431269>
- HOYE, L. (1997). *Adverbs and modality in English*. Longman.
- HU, C. e LI, X. (2015). Epistemic modality in the argumentative essays of Chinese EFL learners. *English Language Teaching*, 8(6), 20-31. <https://doi.org/10.5539/elt.v8n6p20>
- LÊ, S., JOSSE, J. e HUSSON, F. (2008). FactoMineR: A package for multivariate analysis. *Journal of Statistical Software*, 25(1), 1-18. <https://doi.org/10.18637/jss.v025.i01>
- LEVSHINA, N. (2015). *How to do linguistics with R: Data exploration and statistical analysis*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/z.195>
- LUNA, M., VILLALÓN, R., MATEOS, M. e MARTÍN, E. (2020). Improving university argumentative writing through online training. *Journal of Writing Research*, 12(1), 233-262. <https://doi.org/10.17239/jowr-2020.12.01.08>
- MCENERY, T. e KIFLE, N. A. (2002). Epistemic modality in argumentative essays of second-language writers. En J. Flowerdew (Ed.), *Academic discourse* (pp. 182-195). Routledge.
- MÍGUEZ REGO, V. (2021). *Aproximación á modalidade epistémica en galego: o dominio adverbial* [Tese de doutoramento, Universidade de Santiago de Compostela]. Minerva. <http://hdl.handle.net/10347/27126>
- MÍGUEZ, V. (2021a). A categoría da modalidade e a súa expresión na lingua galega.

Estudos de Lingüística Galega, 13, 107-137. <https://doi.org/10.15304/elg.13.7386>

- MÍGUEZ, V. (2021b). The diachrony of Galician *certamente* and *seguramente*: A case of grammatical constructionalization. En M. Hilpert, B. Cappelle e I. Depraetere (Eds.), *Modality and diachronic construction grammar* (pp. 123-148). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cal.32.05mig>
- MÍGUEZ, V. (2022). On epistemic modality and discourse strategy: Evidence from Galician adverbs. *Journal of Pragmatics*, 201, 32-42. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2022.09.003>
- NUYTS, J. (2001). *Epistemic modality, language, and conceptualization: A cognitive-pragmatic perspective*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.5>
- PALMER, F. R. (1990). *Modality and the English modals* (2.^a ed.). Longman.
- PIETRANDREA, P. (2008). *Certamente* and *sicuramente*: Encoding dynamic and discursive aspects of commitment in Italian. *Belgian Journal of Linguistics*, 22(1), 221-246. <https://doi.org/10.1075/bjl.22.11pie>
- R CORE TEAM (2022). *R: a language and environment for statistical computing* [versión 4.2.1]. R Foundation for Statistical Computing. <https://www.R-project.org>
- RODRÍGUEZ-ESPIÑEIRA, M. J. (2010). Modalidad, gramática y discurso: *posible, probable* y sus antónimos. En M. J. Rodríguez-Espiñeira (Ed.), *Adjetivos en discurso. Emociones, certezas, posibilidades y evidencias* (pp. 181-253). Universidade de Santiago de Compostela.
- YANG, D. E ZENG, X. (2021). Epistemic modality and projection in argumentative writing: A corpus-driven comparison of Chinese English majors and native English speakers. *Theory and Practice in Language Studies*, 11(4), 412-421. <https://doi.org/10.17507/tpls.1104.11>

APÉNDICE

TÁBOA 4. Lemas segundo o tipo expresivo

Tipo de expresión	Lema	#Tokens	Contexto
Adverbio	ao mellor	13	Os novos pratos conteñen <i>ao mellor</i> trazos de cociña de sempre, mais cambiando por completo a súa estética, gornicións, presentación...
	igual	3	Na miña opinión os valores da sociedade de hoxe en día deberían cambiar moito, fixarse na persoa e non na roupa, non estar influenciados por persoas ou pola publicidade, ter criterio propio e en vez de gastarse diñeiro consumindo e consumindo gardáramolo para cousas máis importantes, <i>igual</i> a vida non sería tan desigual, nin habría tantos niveis, xa que tamén o nivel de sociedade dunha persoa depende do que consuma e canto consuma
	posiblemente	24	As condicións de traballo rozan os límites pero os consumidores non pensan neso, só no precio (egoísmo) e <i>posiblemente</i> moitos traballadores ou traballadoras compren roupa alí sen prever que se están autoperxudicando
	probablemente	34	Os programas didácticos teñen sen moitas variacións a mesma audiencia que hai dez anos. Estes tratan sobre recetas sinxelas e cuxa preparación na casa é plausible. Teñen verdadeira utilidade xa que <i>probablemente</i> calquera é capaz de facer un dos seus pratos porque mostran a preparación paso a paso
	quizá	7	En conclusión, <i>quizá</i> a cultura galega en certos ámbitos non sexa o máis interesante para os rapaces, pero non é por que soamente soñen con modelos e deportistas, senon porque buscan outro tipo de cultura sexa artística, científica ou doutro tipo...
	quizais	50	O máis raro é que <i>quizais</i> país que viron cómo os seus propios país vivían felices con pouco e incluso puido faltarlle de todo, a día de hoxe crían aos seus fillos baixo o capitalismo puro e duro; os nenos son bombardeados con agasallos, desexos, obxetos inútiles, todo canto piden...
	quizás	10	Un sector do que non paramos nunca de formar parte é o da alimentación, pois sen comer non podemos vivir, e <i>quizás</i> sexa un do que mais se aproveiten
	se cadra	2	Como non, as grandes empresas como «Apple», «Adidas» ou «Nike», aproveítanse desta mentalidade sacando teléfonos móbiles de última xeneración que <i>se cadra</i> teñen menor durabilidade que outra marca menos prestixiosa, pero hoxe en día iso é o que importa, gastarte cartos en móbiles e roupa de marca
	seguramente	29	Este cambio <i>seguramente</i> ven dado pola demanda, maioritariamente de clases medias e altas, de probaren novas experiencias, neste caso, gustativas
	seica	1	Así pois, aínda que sabemos que unha leituga do mercado ou calquer outro vexetal é máis sano, máis ecolóxico e máis natural, compramos a leituga do Eroski que é máis grande e sobre todo máis barata e así, cos cartos que aforramos, mercamos un novo móbil, outro coche e, <i>seica</i> , se nos atopamos nunha época de «BOOM» inmobiliario nos metemos nunha hipoteca dun piso adquirido mediante un préstamo que non seremos capaces de devolver
	talvez	15	Isto que estamos a facer, uns 20 anos cara atrás non ocorría, tiñas que aguantar cos mesmos zapatos meses e ninguén se queixaba; <i>tal vez</i> iso pasaba porque non se tiña diñeiro suficiente pero agora as cousas tampouco están como para tirar a casa pola fiestra

TÁBOA 4. Continuación

Tipo de expresión	Lema	#Tokens	Contexto
adxectivo	posible	13	Estes avances están ben, xa que indican que a sociedade evoluciona, pero sempre e cando, non se leven a situacións de conflito ou non éticas. Como por exemplo, a diferenza de prezos e a cantidade de comida entre lugares máis prestixiosos ou menos. <i>É posible</i> que dentro duns anos o mundo gastronómico perda importancia se desaparecen todos eses programas televisivos, pero aínda así seguirá evolucionando coa tecnoloxía, xa que novos obxectos de cociña e formas de cocinados aparecerán co tempo e tamén novos alimentos serán introducidos, xa sexa pola aparición ou polo descubrimento neste ámbito
	posíbel	1	<i>É posíbel</i> que a cociña tal e como a coñecemos desapareza pero haberá novas correntes onde se empregarán novos produtos para obter novos sabores
	probable	21	O mundo da gastronomía, igual que o mundo da moda está en constante cambio e renovación, <i>é probable</i> que os novos cambios deixen de agradar ao público, que os programas deixen de ter interese, e que as persoas dense conta que, polo prezo que pagas esa «delicia» comería perfectamente unha familia no tercer mundo
auxiliar	poder	174	Como conclusión, é necesario que a xente baixe o nivel de consumo, xa que moi a curto prazo isto <i>podérase</i> volver perigoso
verbo	coidar	2	<i>Coido</i> que sería interesante que os expertos en economía se puxeran máns a obra para atopar alternativas para unha sociedade na que se priman os restaurantes antes que a saúde ou a moral
	crer	79	Do mesmo xeito apareceron os gastrónomos porque <i>creo</i> que precisarían xente para catar a comida e proclamar quen é o mellor cocineiro
	pensar	99	<i>Penso</i> que tamén inflúen moitas veces nese desexo de carto rápido a nosa propia familia, que polo menos nalgúns casos, incitan aos seus fillos a xogar ao fútbol cunha presión innecesaria e llo transmiten aos seus fillos

TÁBOA 5. Resumo dos resultados

		Adverbio	Adxectivo	Auxiliar	Verbo
(inter)subxectividade	subxectivo	131	2	83	179
	intersubxectivo	57	33	91	0
performatividade	performativo	188	35	174	167
	descriptivo	0	0	0	12
focalidade	non-foco	188	35	174	179
	foco	0	0	0	0
tema	non-tema	139	22	150	78
	tema	49	13	24	101
complementación	non-compl.	188	0	147	2
	complementador	0	35	27	177

TÁBOA 5. Continuación

polaridade	afirmativa	152	29	173	137
	negativa	36	6	1	42
información secundaria	non-secundaria	143	30	152	171
	secundaria	45	5	22	8
modificadores	non-modificador	185	17	174	179
	modificador	3	18	0	0
estratexia discursiva	non-estratéxico	179	32	120	174
	atenuación	5	1	24	2
	concesión	4	2	30	3

TÁBOA 6. Exemplos de expresións epistémicas modificadas (CORTEGAL)

Expresión	#Tokens	Contexto
moi probablemente	2	O diñeiro move o mundo e o mundo quere ter máis, producir máis, polo que <i>moi probablemente</i> , as vendas e as compras aumentarán no futuro cercano
moi posiblemente	1	Polo xeneral amólanos todo, somos moi irascibles. Pero por outra banda, creo que nosos pais deberían entendernos, eles <i>moi posiblemente</i> pasaron por algo similar, aínda que fosen outros tempos
moi probable	6	Na actualidade todo o producido ten a finalidade de ser consumido, polo que se esta venta ten éxito no futuro <i>é moi probable</i> que a produción dese obxecto-servizo sexa explotada ata a saciedade
pouco probable	1	Tamén dase o caso de non sexa simplemente unha moda e definitivamente estableza un cambio cultural pero na miña opinión o vexo inviable xa que na sociedade na que vivimos infestada pola comida lixo <i>vexo pouco probable</i> que o conxunto da sociedade cambie xa que a opción de que sexa unha simple moda é máis razoable e comprensible
moi pouco probable	1	A algunhas persoas pareceralles raro pero, si unha persoa non viaxa, <i>é moi pouco probable</i> que tome comida á que non está acostumada, polo que se está perdendo parte das costumes doutros países
máis probable	7	As causas deste auxe poden deberse entre outras aos turistas, é dicir, cando un grupo de xente viaxa a un determinado país e ese país gustoulle pola súa comida <i>o máis probable</i> e que regrese a el e que difunda isto entre os seus coñecidos
moi posible	2	No día a día non nos percatamos pero <i>é moi posible</i> que si miramos cara uns anos atrás, comprobemos cómo cambiaron as cousas
máis posible	1	Aínda cando creemos que mercamos algo por necesidade, probablemente non sexa así, <i>o máis posible</i> é que esteamos sendo manipulados pola industria capitalista

TÁBOA 7. Contribución das variables á Dimensión 1 (ACM)

	R²	Valor p
complementación	0,54114521	3,595869e-99
tema	0,48145032	6,684181e-84
(inter)subxectividade	0,36410399	2,052041e-58
información secundaria	0,23982974	4,481322e-36
estratexia	0,19277847	1,526088e-28
negación	0,05275016	2,476767e-08
performatividade	0,02732380	6,719262e-05

TÁBOA 8. Contribución das variables á Dimensión 2 (ACM)

	R²	Valor p
modificadores	0,58709289	2,438042e-112
(inter)subxectividade	0,29552049	1,328749e-45
complementación	0,13822730	2,541744e-20
tema	0,07403944	3,094858e-11
estratexia	0,06126255	1,729791e-09
negación	0,04514216	2,646761e-07
información secundaria	0,04069146	1,055187e-06
performatividade	0,01038009	1,443540e-02